

Kees Willemen

'Sprich Deutsch!,... Parlez Francais!'

Pleidooi voor een meertalige universiteit

Er moet iets veranderen in het curriculum voor bachelors geschiedenis, vindt voormalig student Sumerisch en Akkadisch, Kees Willemen. Nu binnen een paar jaar Engels dwingend als voertaal wordt opgelegd, vreest hij, zullen studenten nog meer voor gemak kiezen en uitsluitend nog Engelstalige literatuur bestuderen. Frans- en Duitstalig historisch onderzoek zal niet meer de aandacht krijgen die het verdient. Gevolg: een wetenschappelijk onverantwoordelijke, eenzijdige oriëntatie.

Laat ik toch eindigen met iets van wetenschappelijk onderzoek. Wij weten nu wel dat de historici van verschillende schakeringen niet meer goed bij hun bronnen kunnen komen omdat ze de taal niet meer kunnen lezen en de teksten al helemaal niet kunnen analyseren op hun bedoelingen en strategieën.

-Fokke Akkerman¹

Inleiding

Met ingang van het nieuwe studiejaar 2015/2016, verordonneert het College van Bestuur van de Rijksuniversiteit Groningen dat de administratie, het bestuur, de Universiteitsraad, tot en met minimaal de faculteitsraad, Engels als voertaal moet gaan gebruiken. Er moet Engels worden gesproken tijdens vergaderingen, stukken moeten in die taal worden uitgebracht en de communicatie richting studenten moet uitsluitend in het Engels gaan. In 2018 moet deze *regime change* echt op stoom zijn. En in 2020 luidt het parool: iedereen spreekt, studeert, doceert in het Engels!²

Willemen

Maar vergeet het College van Bestuur, in zijn enthousiasme niet iets essentieels? Dwingend een vreemde taal aan een onderwijsorganisatie als de universiteit opleggen, is weliswaar één ding, maar veronderstellen dat zo'n commando – ik kan het eerlijk gezegd niet anders noemen – ook werkelijk kan worden uitgevoerd, roept bij mij wel een aantal vragen op. Zeker wanneer dat gaat gebeuren bij een studie als Geschiedenis waar men wordt opgeleid om toegang te verkrijgen tot bronnen in meerdere talen dan uitsluitend Engels.

Want wat zal de consequentie zijn van een dergelijke dwingende opdracht? Studenten, voorspel ik, zullen nog sterker dan nu al het geval is zich focussen op uitsluitend beheersing van het Engels, zeker wanneer dit in 2020 verplicht gaat worden. Dat betekent mijns inziens ook dat men in het vwo al gaat voorsorteren op die ene verplichte taal en andere talen nog meer links zal laten liggen, zo niet zich zal beperken tot een uiterst rudimentaire hoeveelheid kennis ervan. En docenten? Die zien met pijn in het hart hoe studenten die nu eenmaal gewend zijn te kiezen voor de gemakkelijkste weg, de brede opleiding die ze zich in potentie zouden kunnen verwerven, aan zich voorbij laten gaan.

'Alsjeblieft geen Duitse en Franse boeken, meneer, op de lijst...'

Zoals universitair hoofddocent Oude Geschiedenis, Jan Willem Drijvers, die reageerde op mijn mail over de gedwongen invoering van het Engels:

Het klopt dat er steeds meer onderwijs in het Engels wordt gegeven en dat deze taal dominant is. Dat gaat ten koste van het Duits, Frans (Italiaans, Spaans). Maar, eerlijk gezegd, was het de laatste jaren al nauwelijks mogelijk om studenten literatuur in het Duits of Frans voor te leggen, omdat ze die talen blijkbaar onvoldoende hebben geleerd op school. Een enkeling beheerst nog wel het Duits, maar met de kennis van het Frans is het het treurigst gesteld...³

Voor een wetenschapsgebied dat bijna haar oorsprong dankt aan Franse en Duitse pioniers zijn de uitlatingen van de hoogleraar Semitische Talen en Culturen, Wout van Bekkum, de huidige leerstoelhouder Midden-Oosten Studies des te schokkender voor mij. Hij is het enige staflid dat ik nog ken van het oude instituut waar ik in 1989 twee spijkerschriftalen, Sumerisch en Akkadisch, ben gaan studeren:

Het is treurig dat wij onze studenten nauwelijks of geen Duitse of Franse literatuur meer kunnen voorschotelen. Voor syllabi en literatuurlijsten zit je vrijwel geheel vast aan het Engels. Daar doe je de studie van het Midden-Oosten te kort mee. Jij kunt het slap noemen maar wij in onze hoedanigheid van docenten Midden-Oosten Studies zijn jaren geleden volledig meegegaan met die anglificatie. Anders kun je echt niks beginnen. En je wilt de studenten en jezelf niet frustreren. Jij moet uiteindelijk toch zorgen dat de studenten óók met vrijwel uitsluitend Engelse, wetenschappelijke literatuur in hun mars afstuderen...⁴

Om zichtbaar te maken hoe desastreus de anglificatie van het onderwijs kan uitpakken, pas ik hier de ‘constructie’-methode van de in 2007 overleden filosoof Richard Rorty toe. Rorty benadert ‘personen en ideeën uit het verleden alsof ze tijdgenoten zijn. Je analyseert het werk van Aristoteles, Pierre Bayle of John Locke alsof het in onze tijd ontstaan is.’⁵ Laten we die benadering nu eens toepassen op het in Nederland zeer bekende historische boek *Herfsttij der Middeleeuwen*.

Herfsttij der Middeleeuwen is in 1919 geschreven door Johan Huizinga (1872-1945), ooit hoogleraar Vaderlandse en Algemene Geschiedenis in Groningen en onder andere vanwege dit boek en zijn verdere oeuvre genomineerd voor de Nobelprijs (1938). Al in zijn studententijd in Groningen beheerste Huizinga niet alleen talen als Frans, Duits, Grieks en Latijn, maar ook Hebreeuws. Hij leerde zichzelf daarnaast ook nog eens Sanskriet. Hij studeerde Vergelijkende Taalwetenschap in Leipzig, kwam daarna terug naar Groningen en rondde hier zijn dissertatie af over de rol van de *vidusaka*, een soort nar in het Oud-Indisch toneel.⁶

Stel dat we Rorty’s ‘constructie’-idee nu eens gestalte geven door ons voor te stellen dat een Geschiedenisstudent van nu de fantasie zou hebben om de nieuwe Huizinga van de eenentwintigste eeuw te worden. Dat zou onder de huidige strenge condities die het College van Bestuur aan universitaire studenten oplegt, volstrekt ondenkbaar zijn. Door het zwaartepunt volledig naar Engelse taalbeheersing te verleggen, zal geen enkele geschiedenisstudent nog gestimuleerd worden om zich grondig in een andere taal te verdiepen. Erger nog, hij zal de laat-middeleeuwse Franse chroniqueurs van *The Waning of the Middle Ages* uitsluitend in een Engelse vertaling kunnen lezen! *Herfsttij der Middeleeuwen* is zo’n schitterend historisch werk geworden, omdat de Groninger Huizinga zich jaren lang verdiept heeft in het oorspronkelijke werk van laatmiddeleeuwse Franse kroniekschrijvers

Willemen

als Froissart (1337-1400) en Chastellain (1410-1475) en de poëzie en (ridder-)romans uit die tijd uitstekend kende. De meertalige opleiding die hij daarvoor had genoten, heeft hem het instrumentarium daartoe verschaft! De hele strekking, maar ook de feitelijke inhoud van dit bekendste historische boek, zou aan geschiedenisstudenten die tegenwoordig geen effectieve kennis van het Frans of Duits meer bezitten volledig voorbijgaan.

Ik vind die hele verengelsing-maatregel dus om bovenstaande reden een volstrekt onzalig idee. Niet omdat ik niet van Engels houd, maar omdat daardoor in het hoofd van geschiedenisstudenten een 'simlock' verschijnt zodra ze een Frans of Duits studieboek ter hand nemen. En voor een gestudeerd gezelschap als het College van Bestuur van de Rijkuniversiteit Groningen, ook al betreft het hier een patholoog en een econometrist, is het uiterst gênant dat men zich bij de voorbereiding van de maatregel volstrekt niet verdiept heeft in de schat aan literatuur die beschikbaar is over de manier waarop men zich het best vreemde talen kan eigen maken. Daarnaast heeft het College van Bestuur zich kennelijk niet de moeite getroost om zich te verdiepen in de geschiedenis van buitenlandse taalinvloeden in het eigen Groningse academische milieu door de eeuwen heen.

Het College van Bestuur gaat kennelijk uit van de gedachte dat een vreemde taal beheersen een kwestie is van een paar boekjes uit de kast rukken of een cursusje volgen. De afgelopen jaren heeft het College van Bestuur immers voortdurend met name docenten verwezen naar het Talencentrum voor een aantal korte cursussen Engelse taalvaardigheid. Terwijl denken en redeneren vanuit een vreemde taal, zelfs een taal die ons zo nabij schijnt als het Engels, betekent dat je jaren in die cultuur ondergedompeld moet zijn geweest, wil je wetenschappelijk Engels echt goed kunnen begrijpen, schrijven en spreken.⁷ Daarbij komt dat de manier waarop een vreemde taal echt effectief wordt overgedragen, gehoorzaamt aan heel andere wetten. Die der taalsociologie.⁸

Had het College niet eerst eens te rade moeten gaan bij dé Nederlandse autoriteit op dit gebied, professor Willem Frijhoff, die zijn hele wetenschappelijk leven wijdde aan de geschiedenis van taal- en cultuuroverdracht op de (Nederlandse) universiteiten? Daarbij munt Frijhoff een term die regelmatig hier zal worden genoemd: *meertaligheid*. Hij stelt dat het helemaal niet zo vanzelfsprekend is om te denken dat de voertaal op de universiteit of onder de vaderlandse elite zich zomaar dwingend kan laten veranderen.

Het tij kan keren

Klaas van Berkel beschrijft in zijn in 2005 verschenen *Academische Illusies*, de meest recente studie over de periode 1930-1950 aan de Rijkuniversiteit Groningen, hoe men midden jaren dertig van de vorige eeuw aan het begrip ‘universiteit’ nieuwe inhoud wilde geven door vakoverschrijdende lezingen. Ook toen al probeerde men iets te doen aan wat we nu ‘vakidiotisme’ zouden noemen. Om dat soort lezingen onder ieders aandacht te brengen, werd flink in de buidel getast. Beroemde namen werden naar Groningen gehaald: ‘Als laatste in de reeks Aulalezingen sprak de Duitse psychiater en filosoof Karl Jaspers (1883-1969) over “*Vernunft und Existenz*” – lezingen in het Duits waren toen dus nog geen probleem.’⁹

Het kan raar lopen kennelijk, want ruim tachtig jaar later, anno 2015, is deze universiteit ineens *in English*. Wat is er in de tussentijd gebeurd, dat die verandering kan verklaren?

Zichtbaar is sinds de laatste tien jaar dat het management van deze universiteit om een naar zijn mening, vigerende reden steeds meer internationale studenten naar Groningen wil halen.¹⁰ Ik kan er eigenlijk nog steeds niet achterkomen wat nu de diepere argumentatie hiervoor is. De Rijksuniversiteit Groningen zou even hoog kunnen eindigen op de door haar zo hoog gewaardeerde internationale *ranking* lijsten wanneer men eindelijk eens serieus werk zou maken van een betere kwaliteit onderwijs voor alle studenten. Nu krijg je de indruk dat men een gigantische stijging, een soort ‘bulk’ aan *internationals* ambieert. Daarvoor heeft het College niet kwaliteitsverbetering maar juist éénvormigheid van onderwijs, voor ogen. Vandaar alles in het Engels.

Historisch gezien is het in ieder geval een volstrekt atypische stap, die onmogelijk te verklaren is vanuit het recente en verre verleden van de Groningse universiteit. Aan de hand van twee publicaties valt heel goed te volgen langs welke ‘wegen van geleidelijkheid’ aan de Groningse universiteit hier aan onderzoek werd gedaan en wáár en op wíe men in het buitenland was georiënteerd. Uit het al eerder genoemde gedetailleerde overzichtswerk van Klaas van Berkel blijkt zonneklaar dat de inspiratie en de belangrijkste docenten telkens weer uit Duitsland kwamen.

Recenter nog, in een artikel over de geschiedschrijving van de Groningse mediëvistiek onder redactie van Catrien Santing,¹¹ wordt *en détail* onthult vanuit welke richting de lijnen werden uitgezet: Ubbo Emmius, de stichter van de Groninger universiteit, was in Duitsland opgeleid en dat geldt later,

Willemen

zo blijkt drie eeuwen lang, voor bijna alle toonaangevende mediëvisten. Zo ze niet daarvandaan kwamen of daar opgeleid waren, hadden ze er nauwe wetenschappelijke relaties. Daarin stond de Groningse universiteit niet alleen trouwens.

Wie zich buigt over buitenlandse invloeden op het Nederlandse universitaire onderwijs kan niet om het feit heen dat de Nederlandse cultuur tot diep in de Tweede Wereldoorlog bijna uitsluitend binnen Europa wetenschappelijke banden onderhield. Ik kan niet anders concluderen dan dat dit misschien vanuit het perspectief van nu, een kwestie van schijnbare bijziendheid is geweest, maar men moet ook niet vergeten dat heel veel, en niet alleen Joodse geleerden uit Duitsland, na de machtsovername door de N.S.D.A.P. in 1933 naar Engeland en de Verenigde Staten zijn gevlucht, en daar de wetenschap tot grote bloei brachten. In feite is veel Amerikaans onderzoek in die tijd Duits onderzoek *in travestie*: Freud, Jung, Einstein. Moet ik de lijst nog langer maken?

Het heeft niets met mijn eventuele voorkeur voor Duits en Frans te maken als wetenschapstalen, maar de invloed van Angelsaksische publicaties en wetenschappers uit Engeland en Amerika was tijdens het interbellum in Nederland en zeker in Groningen minimaal. Maar toen was de situatie niet te vergelijken met nu. Nu is er in feite maar één dominant wetenschappelijk discours, de Anglo/Amerikaanse, waarvan iedereen noodgedwongen wegens gebrek aan kennis van andere moderne talen gebruik moet maken. Tot voor 1970 was de wetenschappelijk wereld taalkundig veel pluriformer. Frans-, Duits-, en anderstalige publicaties hielden elkaar nog redelijk in balans naast het opkomende Engels. Sterker nog, studenten hadden een veel bredere talenkennis tot hun beschikking om daarvan gebruik te maken. Zij leerden verplicht drie moderne talen op de toenmalige vooropleidingen voor de universiteit, de Hogere Burgerschool en het gymnasium A en B.

Rond de eeuwwisseling zie je zeker in de Groningse mediëvistiek voorzichtig de invloed toenemen van Belgische historici als Henri Pirenne (1862-1935),¹² maar men moet aan de andere kant niet vergeten hoe weinig internationaal gericht men hier in Groningen was. Uit de door Santing geredigeerde bundel blijkt heel pijnlijk, zie Jo Tollebeek zijn bijdrage *De tien jaren van Blok*, hoe de spraakmakende vaderlandse historicus P.J. Blok, aan het begin van zijn Groningse carrière als hoogleraar ‘in zeer geringe mate op de hoogte was van de polemieken die Franse, Duitse en

Belgische historici vanaf het einde van de jaren 1860 omtrent de opkomst van middeleeuwse stad uitvochten.¹³ Later, aldus Tollebeek, heeft de grote Blok die pijnlijke omissie uitgebreid goed gemaakt door het historisch onderwijs en onderzoek inhoudelijk fundamenteel anders te organiseren. Archief- en moderne talenkennis staan daarbij voorop, zo betoogt hij, in een van zijn bekendste publicaties over de sleutelfiguren in de vaderlandse historiografie, ‘De ijkmeesters: maar tegelijkertijd trachtte hij [Blok] de infrastructuur van het historisch bedrijf ook op nationaal vlak te verbeteren.’¹⁴

Terwijl Santing scherp laat zien dat de verplichte verengelsing van het onderwijs een scherpe breuk zal veroorzaken in de langdurige traditie van meertalig onderwijs bij de vakgroep geschiedenis, mag men zich in gemoeide afvragen of het wel verstandig is om zo’n radicale koerswending in te zetten. Wat zouden studenten en docenten daar momenteel van vinden, vraag ik me nog steeds af?

Een sluitend antwoord op die vraag kreeg ik dit voorjaar jammer genoeg niet tijdens actiebijeenkomsten van Groningse studenten en docenten na de bezetting van het Maagdenhuis in Amsterdam. Want ook aan onze universiteit is het ongenoegen groot. Men was naar mijn indruk meer bezig met het construeren van alternatieve modellen contra de autocratische bestuursstijl van het College van Bestuur dan dat de alledaagse onderwijspraktijk waarover ik me hier zorgen maak, de leidraad voor de beraadslagingen ging vormen.¹⁵

Meer democratie is prima, maar als er dan toch flink gemorreld moet worden aan de onderwijscultuur verdienen veranderingen in de manier waarop men krijgt gedoceerd in colleges en leeslijsten toch meer prioriteit, vind ik.

Een goed voorbeeld doet altijd wonderen

Een van mijn lievelingsboeken is Fernand Braudel’s *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*.¹⁶ Twee dikke pockets die ik vond bij antiquariaat Isis in de Folkingestraat. De oorspronkelijke uitgave stamt uit 1949. Toen Braudel om toestemming werd gevraagd, om dit populaire standaardwerk te vertalen in het Engels, besloot hij die grondig te reviseren.¹⁷ Dat gebeurde en zo is de wereld weer een prachtig Frans geschiedwerk in de Engelse taal rijker. Kunnen studenten die alleen het Engels machtig zijn, nu uitgebreid genieten van ‘Braudel’? Maar ten dele,

Willemen

want de gehele annotatie in de twee delen verwijst naar Franse, Italiaanse, Spaanse en Duitse primaire en secundaire bronnen.

Dan heb je dus als student via één vreemde taal die je beheerst toegang tot een historisch standaardwerk en kun je op geen enkele bladzijde controleren of wat er staat geschreven ook controleerbaar terug te leiden valt naar de opgegeven bronnen. Want die kun je niet lezen. Een goede vergelijking helpt misschien nog effectiever om te laten zien waar mijn kritiek nu exact om gaat. Meer dan vier eeuwen terug in de tijd dus...

Een historische vergelijking

Van methoden van moderne tekstkritiek had nog niemand begin zestiende eeuw gehoord. De Rotterdammer Desiderius Erasmus (1469-1536) vond uit dat de Hiëronymus editie van het Nieuwe Testament, die meer dan duizend jaar binnen de Rooms Katholieke kerk in gebruik was, tal van fouten bevatte. De tekst stamde uit de vierde eeuw na Christus. De brontekst was een warrige mix van Griekse fragmenten die vervolgens in het volkslatijn waren vertaald. Daarom werd die editie ook *Vulgatus* of *Vulgaat* genoemd afgeleid van *vulgus*, volk. Daar kwam nog iets bij; de kennis van het Grieks, de taal waarin het Nieuwe Testament oorspronkelijk geschreven was, was in West Europa begin zestiende eeuw van een armzalig niveau vergeleken met die van Griekse geleerden in Constantinopel. Een op zich triest voorval bracht daar verandering in.

Op dinsdag 24 mei 1453, zo lees ik in Bernard Lewis' *Istanbul*, komt er een einde aan het Byzantijnse rijk door de val van Constantinopel. Door een klassieke truc (marineschepen 's nachts over land een afgesloten havenmond binnenslepen, Hannibal deed het ook al een keer) neemt Mehmed II de keizerstad praktisch zonder slag of stoot in.¹⁸

Vanuit de wijde omgeving rond de veroverde stad, vluchtten Griekse taalkundigen met een grote hoeveelheid klassieke teksten in hun reistas naar Italië. Daar waren ze uiterst welkom, want voor de eerste keer kon men veel oudere bronteksten in 'het origineel' leggen naast de edities die men in West-Europa zelf ter beschikking had. Het verschil bleek enorm te zijn. Conclusie: de West-Europese humanisten ontdekten voor het eerst dat een veel grondiger bestudering van het oorspronkelijke bronnenmateriaal alleen iets oplevert wanneer men die andere tweede taal uit de Oudheid in al zijn finesses beheerst. Wat bleek, de versie van het Heilige Schrift die men altijd had gebruikt was volstrekt 'corrupt'.¹⁹ Een wetenschappelijke ontdekking

van jewelste, waarbij meertaligheid, bronnen vanuit meer talen naast elkaar kunnen leggen, voor het eerst de weg wees naar een wetenschappelijke benadering.

‘Als de donder Grieks leren!’ Die conclusie trok de jonge Desiderius Erasmus (1467-1536) onmiddellijk toen hij als een nog jonge monnik intrad in Augustijner klooster Steyn vlak bij Gouda. Hij herhaalt dit naderhand nog eens talloze malen in zijn brieven, 3141 in totaal, allemaal in het ‘Engels van die dagen’, het Neolatijn, geschreven. Die brievenverzameling is misschien wel het meest levendige menselijke document uit begin 1600.²⁰

In 1516, en met extra correcties in 1519, bracht Erasmus een eigen nieuwe Latijnse vertaling van het Nieuwe Testament uit waarin hij een aantal fouten uit de oude vertaling corrigeerde. Een vertaling in het Neo-Latijn. Erasmus was niet de enige kritische geest in die periode. De in het Groningse Baflo geboren Roef Huisman, beter bekend als Rudolphus Agricola (1444-1485) was hem voorgegaan.²¹ Niet voor niets werd Agricola als *Lux Frisiae*, ‘Licht van Nederland’, vanwege zijn hoge geleerdheid en kennis van Latijn en Grieks, met een triomftocht Rome binnen gehaald, zo wordt verteld.

Zoiets zegt iets over de geschiedenis van de geleerdheid in het Noorden. ‘Dit was het klimaat waarop onze universiteit gegrondvest is,’²² benadrukt Klaas van Berkel in de inleiding van deel I van zijn uiterst gedetailleerde geschiedenis van de Groningse universiteit *Universiteit van het Noorden* nog eens als volgt:

In Groningen en omstreken bloeide verder in de vijftiende eeuw de moderne devotie en ontwikkelde zich een eigen noordelijke variant van de brede Europese geestelijke beweging die wij kennen als het humanisme. Groningen, [...] herbergde in deze tijd geleerden van Europese faam als Wessel Gansfort (1419-1489) en Rudolf Agricola (1443-1485).

Het is exact dit fundament dat ruw onder de Groningse universiteit wordt weg geschopt door de *all the way* invoering van het Engels. Het is een radicale breuk met een 400 jaar oude onderzoek- en onderwijsstraditie. En het wordt beargumenteerd als een economisch noodzakelijke *language change*...²³

Wie de taal verandert, verandert daarmee ook de machtsverhoudingen. Maar een dergelijk gekrompen horizon als het College van Bestuur blijkt te bezitten, heeft niets te maken met de intellectuele ruimte die meertalige studierichtingen vereisen. En die door de humanisten uit de tijd dat de Groningse universiteit werd gesticht, als *conditio sine qua non* werd opgevat. Zij leefden immer dagelijks in meertaligheid, een mix van landstaal en

Willemen

Neo-Latijn.

Wij leven niet meer in de zestiende eeuw. De meeste studenten geschiedenis kunnen niet eens Latijn lezen en maken zich daarom zo snel mogelijk uit de voeten naar de meest recente geschiedenis. Hoeven ze al die moeilijke talen niet te leren. *Scháde, Jungs..!*

Notes

1. Fokke Akkerman, "Het Neo-Latijn en de klassieken," in *Humanisten in de arena* (Voorthuizen: Florivallis, 2000), 29.
2. Zie een aan de U-raad gericht voorstel van het College van Bestuur van 22 januari 2015, Corsanummer UR/005. Hierin vraagt het College voor haar *Language and Culture Policy*/Taaluitvoering de U-raad zowel in te stemmen en tot besluit te accorderen ; het instellen van een stuurgroep, het z.sm. aanstellen van een projectleider voor een 0,4 fte-aanstelling, en een vrij te geven voorbereidingsbudget aan het Talencentrum, HR Opleiding, SSC en ESI, opdat de vraag in beeld kan worden gebracht en omgezet kan worden in cursusaanbod. Dit voorbereidingsbudget wordt betaald uit een voor dit project gereserveerd bedrag van 4,5 miljoen euro. In het voorstel wordt een nauwkeurige tijdfasering stap voor stap aangegeven. Hetgeen door de U-raad is geaccordeerd.
3. Jan Willem Drijvers aan Kees Willemen, 2 juli 2015.
4. Wout van Bekkum aan Kees Willemen, 2 juli 2015.
5. Zie: Daan Bronkhorst, *Vrijdenkers, Vorsten, Slaven. Een nieuwe blik op de Vrede van Utrecht* (Breda: Uitgeverij De Geus, 2013), 12.
6. Anton van der Lem, *Johan Huizinga. Leven en werk in beelden en documenten* (Amsterdam: Wereldbibliotheek, 1993), 48-50.
7. Reinier Kist doet heel inzichtelijk verslag van een recent taalonderzoek van Shiri Lev-Ari van het Max Planck Instituut te Nijmegen. Een leuk onderzoek trouwens: 'Lev-Ari legde deelnemers in een experiment verschillende stellingen voor, zoals "een giraffe kan langer zonder water dan een kameel" en "mieren slapen niet". Vervolgens vroeg ze of dit waar was. Wat bleek? De deelnemers geloofden de stellingen vaker als ze door een *native speaker*, een moedertaalspreker, werden uitgesproken dan door iemand met een zwaar accent. In een ander experiment liet ze mensen met en zonder accent hetzelfde verhaal voorlezen. Details uit het verhaal van niet-moedertaal sprekers beleden vaker te worden vergeten. [...] En dat heeft voor Nederlanders, die gewend zijn snel over te schakelen op een vreemde taal, grote consequenties: je staat met steenkolen-Engels aan het begin van onderhandeling eigenlijk al met 1-0 achter.' *NRC Handelsblad*, 28 juli 2015, "Economie", 1.
8. Actieve beheersing van een vreemde taal leer je binnen een langdurige intieme omgang met verwante *native speakers*.
9. Een verslag hiervan verscheen in *De Clerck* van 23 februari 1935, zo meldt Klaas

van Berkel in een voetnoot. Weekblad *De Clercke Kronieke* is de voorganger van de *Universiteitskrant Groningen* (UK).

10. Collegevoorzitter Sibrand Poppema verwelkomde met bloemen, een laptop en een RUG-trui de 30.000-ste student op 30 september 2014. De collegevoorzitter zei tegen een verslaggever van de Gezinsbode dat steeds meer internationale studenten voor Groningen kiezen. Vooral in China en Duitsland is de RUG populair. Die kiezen voor Groningen omdat het een top-100 universiteit is. Hij zag dat als teken van een door het College van welbewust ingezet beleid van de RUG: <http://www.gezinsbode.nl/david-uit-wales-is-30-000ste-student-aan-rug/>
11. Catrien Santing (ed.), *De geschiedenis van de Middeleeuwen aan de Groningse universiteit 1614-1939* (Hilversum: Verloren, 1997).
12. Befaamd door de naar hem genoemde Pirenne-thesen. Die luidde: de komst van de Islam heeft de culturele eenheid van de gebieden rond de Middellandse Zee vernietigd. Die stelling leidde tot een heftige internationale polemiek.
13. J. Tollebeek, "De tien jaren van Blok," in *De geschiedenis van de Middeleeuwen aan de Groningse universiteit 1614-1939*, ed. Catrien Santing (Hilversum: Verloren, 1997), 62.
14. J. Tollebeek, *De ijkmeesters. Opstellen over de geschiedschrijving in Nederland en België* (Amsterdam, 1994), 11-35.
15. De Nieuwe Universiteitsbeweging heeft wel een facebookpagina maar nog steeds geen omvattend programma. Uit de open brief van 151 medewerkers aan het College van Bestuur, gepubliceerd op de site van de *Universiteitskrant Groningen* op 8 mei 2015: 'Culture of Distrust' (<http://www.ukrant.nl/opinie-2/groningen-heerst-een-cultuur-van-wantrouwen.html>). Een openbare ontmoeting van deze medewerkers met het College van Bestuur is ook verslagen op 12 juni 2015, dan blijkt waar de schoen wringt: <http://www.ukrant.nl/nieuws/rethink-meets-the-board>.
16. Fernand Braudel, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II. Two Volumes. Vol I.* (Londen: William Collins Sons & Co, 1949).
17. Idem, 13.
18. Bernard Lewis, *Istanbul en de wereld van het Ottomaanse rijk* (Amsterdam: Uitgeverij Bulaaq, 1992), 9-11.
19. 'Corrupt' betekent hier: vol met fouten.
20. *Opus Epistolarum Des Erasmi Roterodami: denuo regognitum et auctum*, Percy Stafford Allen, Helen Mary Allen en Heathcote William Garro. *Compendium vitae* P.S. Allen *addidit* H.W. Garrod. *Indices* (T. XII) *comilavit* Barbara Flower, *perfectit et edidit* Elisabeth Rosenbaum (Oxford, 1906-1958, 12 vol.).
21. Zie de vele studies uitgebracht door het *Centre for Oriental, Medieval and Renaissance Studies* in Groningen, het interdisciplinaire onderzoeks- en opleidingsinstituut waarin de secties middeleeuwse en vroeg-moderne geschiedenis participeren.
22. Klaas van Berkel, *Universiteit van het Noorden. Vier eeuwen academisch leven in Groningen, deel I: De oude universiteit, 1614-1876* (Hilversum: Verloren, 2014), 19.
23. 'Meerdere malen heeft de voorzitter van het College van Bestuur Sibrand Poppema dit jaar tegen ons gezegd dat een universiteit in een krimpg gebied als het Noorden internationaal de concurrentie niet aankan wanneer er niet meer buitenlandse

Willemen

studenten naar Groningen worden gehaald. Het aantal buitenlandse studenten, nu slechts tien procent van de 30.000 in totaal, moet in 2020 naar twintig procent, aldus een mondelinge uiting binnenskamers tegen de hoofdredactie van de *Universiteitskrant Groningen*. Reden dat de *UK* al in 2017 volledig in het Engels zal verschijnen, aldus hoofdredacteur Peter Keizer op 14 mei 2015 tegen de auteur van dit stuk.